

EWA JADWIGA KURKOWSKA  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii  
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu  
e-mail: luka@umk.pl

## KURSY ONLINE W POLSKICH BIBLIOTEKACH AKADEMICKICH



Ewa Kurkowska jest adiunktem w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zagadnień edukacji informacyjnej oraz zastosowania e-learningu w działalności bibliotek. Pracowała przy realizacji kursów e-learningowych dla bibliotekarzy *Bibweb* oraz Login: BIBLIOTEKA. Do ważniejszych publikacji należą: *Edukacja informacyjna w bibliotekach a rozwój społeczeństwa wiedzy* (Warszawa, 2012); Standardy i modele kształcenia umiejętności informacyjnych w szkolnictwie wyższym. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* 2011, nr 1 i 2; Platformy e-learningowe w działalności dydaktycznej bibliotek publicznych uczelni akademickich. *e-mentor* 2012, nr 4.

SŁOWA KLUCZOWE: Kursy e-learningowe. Kursy online. Biblioteki akademickie. E-learning.

**ABSTRAKT: Teza/cel artykułu** – Celem artykułu jest przedstawienie, w jakim stopniu polskie biblioteki akademickie realizują swoją funkcję edukacyjną korzystając z kursów e-learningowych. **Metody badań** – Do jego przygotowania wykorzystano wyniki badań polegających na analizie oferty tych bibliotek zamieszczonej na ich stronach internetowych. **Wyniki i wnioski** – Kursy e-learningowe stały się jedną z form dydaktyki bibliotecznej, jednakże wiele spośród nich ma charakter zamknięty i w ograniczonym stopniu wykorzystuje narzędzia do samooceny studiujących. Większość z nich dotyczy przysposobienia bibliotecznego, w niewielkim stopniu rozwijane są pozostałe kompetencje informacyjne. Kursy e-learningowe w bibliotekach, chociaż są coraz częściej wykorzystywane – zwłaszcza w większych bibliotekach, wymagają jeszcze dopracowania.

## WSTĘP

Jednym z podstawowych zadań współczesnych bibliotek jest prowadzenie działań o charakterze dydaktycznym. Zwrócono na to uwagę m.in. w art. 4 *Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (Dz. U. 2012, poz. 642, tekst jednolity). Szczególną rolę w zakresie działalności edukacyjnej pełnią biblioteki szkolne oraz biblioteki szkół wyższych. Te pierwsze, ze względu na obowiązek szkolny, obejmują swoim zasięgiem w zasadzie całą populację. Trudno nie docenić prowadzonych w nich działań na rzecz rozwijania podstawowych umiejętności bibliotecznych i informacyjnych, jednak są one do pewnego stopnia ograniczone – ze względu na potrzeby edukacyjne młodzi ludzie poznają tylko pewien wycinek informacji – ważny, ale niewystarczający w momencie podejmowania studiów wyższych. Z tego względu biblioteki szkół wyższych kontynuują działania dydaktyczne na rzecz kształtowania właściwych postaw i zachowań informacyjnych – w tym sprawnego korzystania z informacji naukowej. Prowadzenie działalności dydaktycznej, zwłaszcza skierowanej do studentów, jest jedną z podstawowych funkcji biblioteki szkoły wyższej.

W Polsce te szczególne zadania nie zostały wprost przedstawione w ustawach czy rozporządzeniach. Nie znaczy to jednak, że nie zostały w ogóle określone. Wynikają pośrednio z art. 108 *Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. 2012, poz. 572, tekst jednolity), według którego bibliotekarze dyplomowani mają status nauczycieli akademickich, a więc są zobligowani do prowadzenia dydaktyki. Ponadto wspomniany już art. 4 *Ustawy o bibliotekach* dotyczy wszystkich instytucji, a więc i bibliotek akademickich.

Podjęcie różnorodnych działań związanych z dydaktyką przez biblioteki akademickie nie jest nowością. Odnotowano, że w Niemczech już w XVII w. organizowano w bibliotekach akademickich zajęcia na temat, jak się nimi posługiwać i jakie informatory są w nich dostępne (Salony, 1995, p. 33). W Stanach Zjednoczonych na dydaktyczne funkcje biblioteki akademickiej zwrócono uwagę w XIX w. (Breivik, Gee, 1989, p. 29). W Polsce szkolenia użytkowników bibliotek organizowano – co prawda sporadycznie – przed II wojną światową na uniwersytetach we Lwowie, Warszawie, Poznaniu, Krakowie (Łapacz, 1986, s. 181). W drugiej połowie XX w. włączenie się bibliotek akademickich w proces edukacji stało się normą. Przez lata dydaktyka w bibliotekach szkół wyższych była realizowana głównie w ramach tzw. przysposobienia bibliotecznego, odbywającego się zazwyczaj na I roku studiów. Takie zajęcia są prowadzone do dnia dzisiejszego. W ich trakcie studenci mają możliwość zapoznania się z organizacją i regulaminem biblioteki, jej zbiorami i zasobami informacyjnymi, oraz oferowanymi usługami. Uczą się też korzystania z katalogów.

Przysposobienie biblioteczne jest ważne, ale przez część studentów jest traktowane jako kolejny obowiązek. Także poszczególne uczelnie czy wydziały mają różny stosunek do tej formy edukacji: niektóre traktują takie zajęcia jako obligatoryjne, inne nie. Jednak z analizy oferty szkoleń w bibliotekach akademickich przeprowadzonej w latach 2010-2011 wynika, że zdecydowana większość prowadzi jakąś formę przysposobienia bibliotecznego (Kurkowska, 2011). A nie jest to jedyny rodzaj działań dydaktycznych prowadzonych w instytucjach tego typu.

Wiele polskich uczelni akademickich, kontynuując praktykę podjętą jeszcze w latach 70., prowadzi dodatkowe zajęcia dotyczące źródeł informacji specyficznych dla danego kierunku studiów. Są one szczególnie ważne, gdyż w trakcie nauki wzrastają potrzeby informacyjne studentów. Przysposobienie biblioteczne realizowane na I roku nie jest w stanie tych potrzeb zaspokoić. Dodatkowe szkolenia zazwyczaj są organizowane w okresie poprzedzającym przygotowanie pracy dyplomowej.

Tradycyjna oferta zajęć prowadzonych przez bibliotekę wydaje się niewystarczająca. Dostęp do tradycyjnych szkoleń jest zazwyczaj utrudniony dla osób studiujących w trybie niestacjonarnym. W dużych uczelniach przygotowanie dla wszystkich studentów pierwszego roku szkoleń jest znaczącym wysiłkiem organizacyjnym, dołączenie kolejnych zajęć jest jeszcze trudniejsze. Jednocześnie studenci coraz chętniej korzystają z różnych ofert szkoleń dostępnych przez Internet. W takiej sytuacji naturalne stało się, że biblioteki akademickie zaczęły interesować się możliwością realizowania działalności dydaktycznej z wykorzystaniem tego medium. W miejsce tradycyjnych zajęć z przysposobienia bibliotecznego zaczęły powstawać kursy e-learningowe z tego zakresu.

## KURS E-LEARNINGOWY

E-learning jest pojęciem niejednoznacznym (Penkowska, 2010, s. 28). W literaturze przedmiotu bywa definiowany szeroko, w odniesieniu do wszelkich działań wspierających proces kształcenia wykorzystujących technologie teleinformatyczne (Hyla, 2009, s. 20; Plebańska, 2011, s. 7). Obejmuje wówczas rozmaite formy: od kursów przez elektroniczne wykłady, wideokonferencje, dystrybucję treści poprzez listę mailingową, po wykorzystywanie mechanizmów społecznościowych. Jednocześnie można spotkać się z definicją odnoszącą się do formy uczenia się i nauczania, w której kontakty pomiędzy uczącymi się a nauczającymi odbywają się za pośrednictwem Internetu (Przybyła & Matalowska, 2012, s. 8). Takie traktowanie e-learningu jest dość powszechne.

Elementy e-learningu wykorzystują także biblioteki szkół wyższych. Tak dzieje się na całym świecie, także w Polsce. Badania prowadzone od 2010 r.

wskazują, że ciągle rośnie liczba polskich bibliotek akademickich, które oferują różnego typu materiały edukacyjne swoim użytkownikom poprzez Internet (Kurkowska, 2011; Kurkowska, 2012, s. 64-68).

Spośród wielu form e-learningu warto przyjrzeć się kursom, które stają się coraz popularniejsze. Najpierw należy jednak wyjaśnić, czym jest kurs e-learningowy.

Według ekspertów projektu „Model systemu wdrażania i upowszechniania kształcenia na odległość w uczeniu się przez całe życie” kurs e-learningowy to:

„Udostępniony na odległość (rzadziej: dostarczony na jakimś nośniku), logicznie i celowo zorganizowany zestaw zasobów dydaktycznych, powiązany z nimi plan aktywności ucznia oraz określone zadania nauczyciela (w przypadku, gdy proces dydaktyczny odbywa się z jego udziałem). (...) to złożona struktura z celowo zorganizowanymi warunkami edukacyjnymi, które umożliwiają osobom uczącym się nabycie wiedzy i umiejętności dotyczących zagadnienia, obszaru tematycznego czy czynności” (Przybyła & Matalewska, 2012, s. 13).

Marek Hyla natomiast definiuje kurs e-learningowy jako „podporządkowany określonej celowi szkoleniowemu elektroniczny zasób treści, przeznaczony do samodzielnego wykorzystania i wyposażony w elementy nawigacyjne” (Hyla, 2009, s. 143).

Definicje te są ogólne i nie wynika z nich, jakie elementy powinien zawierać kurs e-learningowy. Hyla zalicza do nich: elektroniczną postać treści, która umożliwia uczenie się zdalne, możliwość samodzielnej pracy z materiałem, przyjazny użytkownikowi interfejs. Jednocześnie zauważa, że do podstawowych komponentów kursu należą: tekst, elementy graficzne, animacje, nagrania dźwiękowe, filmy, testy i ćwiczenia (Hyla, 2009, s. 143, 206).

Marcin Dąbrowski wymienia następujące elementy tworzące lekcję online: wstęp, treść zasadnicza, podsumowanie, część kontrolna, zagadnienia problemowe, dodatkowe zasoby (Dąbrowski, 2004, s. 13). Z kolei Maria Zajac do elementów kursu online zalicza m.in.: właściwą treść, materiał ilustracyjny, tematy do dyskusji na forum, zestawy pytań i zadań sprawdzających (zarówno do samooceny, jak i do oceny prowadzącego), materiały pomocnicze (np. słownik, spis literatury) (Zajac, 2004, s. 12).

Można więc uznać, że kurs e-learningowy powinien składać się co najmniej z:

- wprowadzenia do tematu,
- zasadniczej treści nauczania,
- podsumowania,
- części sprawdzającej,
- materiałów dodatkowych/uzupełniających.

Przygotowanie kursu e-learningowego nie jest więc prostym zadaniem i wymaga od jego autorów i nauczycieli odpowiednich kompetencji. Ko-

nieczne jest też rozwiązywanie problemów technicznych, które mogą się pojawić. Niemniej jednak kurs tego typu daje wiele korzyści. W przypadku bibliotek mogą to być: skrócenie czasu realizacji szkolenia, zmniejszenie liczby osób zajmujących się nim, wygodniejsza forma zdawania egzaminu, elastyczność czasu i miejsca, możliwość przeszkolenia dużej liczby uczestników jednocześnie, jasność procedur funkcjonujących na platformie, pozytywne odczucia studentów (Moczadło, 2008, s. 43-46; Jędralska, 2009).

## CEL BADAŃ, METODA I ZAKRES

Formy e-learningu wykorzystywane przez polskie biblioteki akademickie są różnorodne. Często określa się je po prostu jako kurs e-learningowy z przysposobienia bibliotecznego. Wydaje się jednak, że nie jest to do końca właściwe. Materiały dydaktyczne w postaci prezentacji, filmików czy pliku tekstowego, których celem jest przygotowanie użytkowników informacji i biblioteki, uznawane są przez ich twórców za kurs. Tymczasem efektywny kurs powinien posiadać elementy, do których należy zaliczyć, obok zasadniczej treści, materiał ilustracyjny i część sprawdzającą. Szczególnie ta ostatnia jest pożądana – dzięki niej osoba ucząca się może sprawdzić swoją wiedzę i umiejętności. Kursem e-learningowym realizowanym przez bibliotekę można określić taką formę oferty dydaktycznej, która daje możliwość zweryfikowania postępów w nauce. Przeprowadzone badania miały na celu sprawdzenie, ile bibliotek uczelni wyższych oferuje kursy e-learningowe o takim charakterze.

Głównym celem badania było ustalenie, czy oferta szkolenia w formie kursu e-learningowego w bibliotekach w ogóle istnieje. Kolejnym elementem, brany pod uwagę, był sposób zorganizowania dostępu do takich kursów. Zwrócono uwagę na to, czy są one obowiązkowe, czy nie. Ponadto badanie miało pomóc ustalić, czy polskie biblioteki akademickie chętnie korzystają z platform e-learningowych, czy raczej próbują zorganizować kursy w inny sposób. W badaniu uwzględniono liczbę kursów proponowanych przez każdą z księżnic oraz ich tematykę. Sprawdzano, czy biblioteki ograniczają się do przygotowywania kursów, które odpowiadają tradycyjnym szkoleniom z przysposobienia bibliotecznego, czy proponują inne, obejmujące również elementy *information literacy*.

Badaniu poddano biblioteki polskich uczelni akademickich. Uwzględniono wszystkie szkoły wyższe, które w 2013 r. miały prawo do nadawania stopnia doktora na przynajmniej jednym wydziale – zarówno publiczne, jak kościelne i niepubliczne. Ich wykaz przygotowano na podstawie rejestrów dostępnych w systemie POL-on, listy członków Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP; <http://www.krasp.org.pl/czlonkowie>) oraz *Rankingu uczelni akademickich 2013* przygotowanego przez miesięcznik

„Perspektywy” (*Perpsektywy.pl*, 2013). W sumie w badaniu uwzględniono 117 uczelni i ich biblioteki. Przyjęto ich kategoryzację za *Rejestrem instytucji szkolnictwa wyższego* systemu POL-on – nieco ją modyfikując<sup>1</sup>. Podczas badania wzięto pod uwagę biblioteki główne zakładając, że to one zazwyczaj koordynują działania dydaktyczne.

Zastosowano metodę polegającą na analizie informacji dostępnej na stronach internetowych bibliotek akademickich. Założono, że są dziś najpopularniejszym kanałem informowania użytkownika o działaniach instytucji, a więc jeśli prowadzi ona szkolenia online, to z pewnością informacje o nich zostaną uwzględnione na witrynie internetowej biblioteki. Zdając sobie sprawę, że mogą pojawić się odstępstwa od tej reguły, w przypadku braku informacji o kursach online na stronach bibliotecznych, analizowano także ofertę e-learningową całej uczelni – oczywiście, gdy było to możliwe. Zastosowanie takiej metody umożliwiło zebranie informacji na temat wszystkich bibliotek akademickich. Jej słabością jest jednak fakt, że dostarcza tylko ogólnych informacji na temat kursów. Aby uzyskać pełen obraz działań edukacyjnych realizowanych online w bibliotekach akademickich, należy przeprowadzić badania inną metodą. Najbardziej oczywiste wydaje się badanie ankietowe. Niestety, ono również nie jest pozbawione wad, gdyż umożliwia zebranie informacji tylko z tych placówek, które decydują się na wypełnienie i przesłanie kwestionariusza ankietowego. Dane wówczas są dokładne, ale niekompletne<sup>2</sup>.

Badanie polegające na analizie stron internetowych bibliotek funkcjonujących we wszystkich uczelniach akademickich przeprowadzono w listopadzie 2013 r.

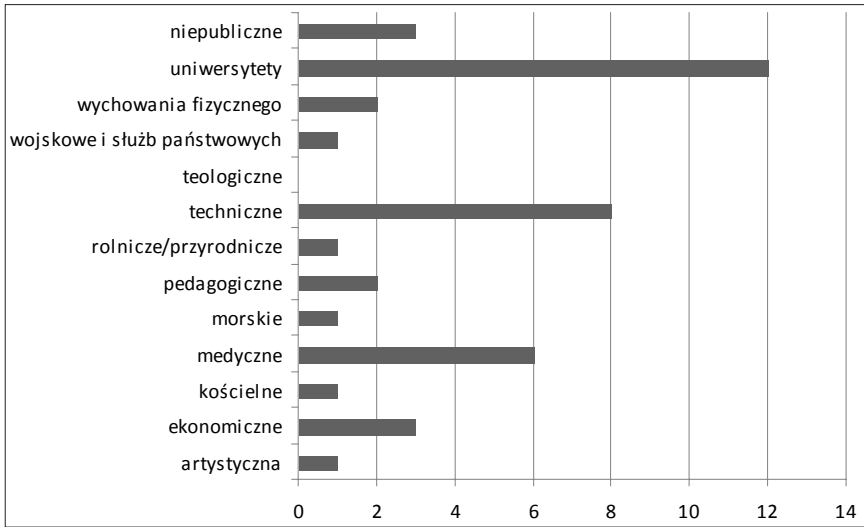
## BIBLIOTEKI REALIZUJĄCE KURSY ONLINE

W 2013 r. kursy e-learningowe przygotowało i oferowało 41 polskich bibliotek akademickich, co stanowiło 35,04%. Należy podkreślić fakt, że w badaniu uwzględniono tylko te materiały dydaktyczne, które posiadały obok treści zasadniczej, także część oceniającą. W związku z tym nie zaliczono do tej grupy np. oferty Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego, która jest bardzo bogata, lecz zawiera tylko treść wraz materiałami ilustracyjnymi, nie zawierając żadnych elementów oceny czy samooceny.

Spośród bibliotek, które przygotowały ofertę kursów e-learningowych, najliczniejsze to: biblioteki uniwersyteckie (12), techniczne (8) i medyczne (6) (Rys. 1).

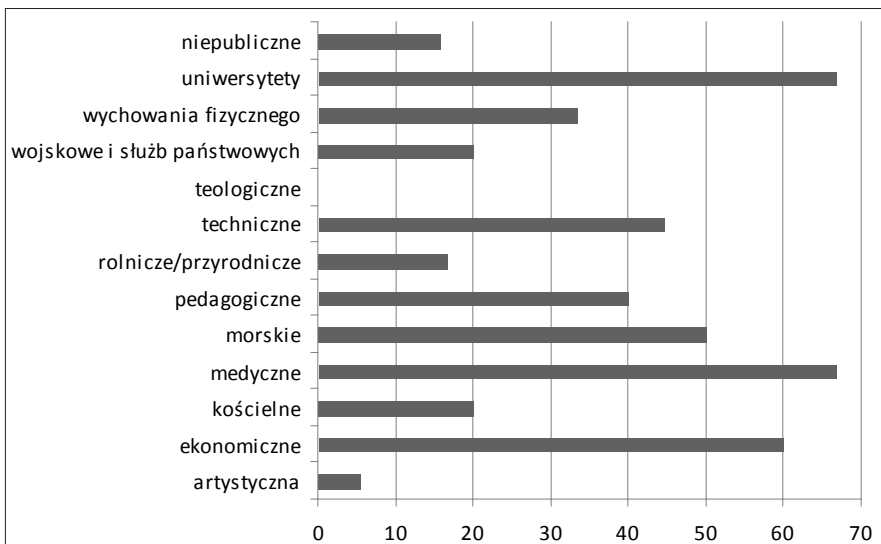
<sup>1</sup> Połączono uczelnie wojskowe z uczelniami służb państwowych.

<sup>2</sup> Wskazują na to m.in. badania przeprowadzone przez J. Dziak, E. Rozkosz, M. Karciarz, Z. Wiorogórką dotyczące edukacji informacyjnej w polskich bibliotekach akademickich. Z 449 instytucji, do których zwrócono się o wypełnienie ankiety, uczyniły to tylko 84, czyli niespełna 19% (Dziak & Rozkosz & Karciarz, Wiorogórska, 2013, s. 26-40).



Rys. 1. Liczba bibliotek uczelni akademickich realizujących kursy online – z podziałem na kategorie.  
Oprac. własne.

Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę odsetek bibliotek prowadzących kursy online, to sytuacja nieco się zmienia. Wśród wiodących nadal są biblioteki uniwersyteckie i medyczne, ale w grupie tej pojawiają się także biblioteki ekonomiczne (Rys. 2). Spośród nich kursy prowadzą co prawda tylko 3 biblioteki, ale stanowią one 60% wszystkich przebadanych placówek tego typu.



Rys. 2. Odsetek bibliotek uczelni akademickich realizujących kursy online – z podziałem na kategorie.  
Oprac. własne.

Biblioteki uniwersyteckie funkcjonują w ramach największych uczelni i muszą obsłużyć dużą liczbę użytkowników. Zaproponowanie dydaktyki bibliotecznej w formie kursu e-learningowego może być dla nich rozwiązaniem problemów organizacyjnych. W podobnej sytuacji jest wiele bibliotek uczelni technicznych. Ciekawym przypadkiem są natomiast biblioteki medyczne. Uczelnie medyczne nie są z pewnością tak duże, jak wspomniane wyżej, ale wydaje się, że spore znaczenie miało tu opracowanie w Bibliotece Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego kursu (we Flashu), który został zaadaptowany do potrzeb innych bibliotek medycznych (Szczecin, Wrocław, Warszawa). Warto też wspomnieć, że w Polsce funkcjonują jeszcze dwie biblioteki medyczne obsługujące ośrodki akademickie: są to Biblioteka Medyczna Uniwersytetu Jagiellońskiego – Collegium Medicum oraz Biblioteka Medyczna Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Nie są to jednak biblioteki główne uczelni i nie uwzględniono ich w badaniu, chociaż druga z nich przygotowała kurs e-learningowy dla swoich studentów.

Kategorię bibliotek uczelni teologicznych reprezentowała tylko biblioteka funkcjonująca w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, trudno więc wyniki uzyskane w tej grupie porównywać z innymi. Biblioteka ta nie udostępnia kursu e-learningowego.

Można zauważyć, że kursy e-learningowe z zakresu edukacji użytkowników biblioteki i informacji nie są popularne w bibliotekach uczelni artystycznych (5,55%), niepublicznych (15,78%) i rolniczych/przyrodniczych (16,66%). Z czego to wynika? Powodów może być kilka. Po pierwsze, są to zdecydowanie mniejsze uczelnie – niektóre uczelnie artystyczne kształcą zaledwie kilkuset studentów. Po drugie – studiowanie na uczelni artystycznej jest specyficzne i wiąże się z nieco innym wykorzystaniem biblioteki. Po trzecie, same biblioteki nie są zbyt duże, dotyczy to zwłaszcza uczelni niepublicznych, które funkcjonują stosunkowo krótko i nie zdążyły zgromadzić tak bogatych księgozbiorów, jak uczelnie publiczne, funkcjonujące od kilkudziesięciu lat. Zakres świadczonych usług jest ograniczony, a więc i szkoleń przygotowuje się mniej – także tych w postaci e-learningowej.

## FORMY KURSÓW

Kolejną kwestią braną pod uwagę była forma kursu. Można stwierdzić, że biblioteki wybierają spośród trzech możliwości. Pierwsza polega na umieszczeniu na platformie e-learningowej całego kursu – tzn. treści z materiałem ilustracyjnym oraz częścią testową (23 biblioteki). Innym rozwiązaniem jest częściowe wykorzystanie platformy e-learningowej bądź systemu testów (16 bibliotek). Wówczas kurs składa się z części ogólnodostępnej, zazwyczaj bezpośrednio ze strony biblioteki (jest to treść wraz z materia-

łem graficznym) oraz testu, do którego trzeba przejść logując się na platformie e-learningowej bądź w systemie testów (np. Spatium 3D w Akademii Morskiej w Szczecinie). Trzecie rozwiązanie – najrzadsze (tylko 2 biblioteki) – to umieszczenie całości kursu (czyli materiałów i części sprawdzającej) bezpośrednio na stronie biblioteki.

W tym miejscu warto również zwrócić uwagę na stosowaną praktykę w zakresie wymogu rejestracji na kurs. W wielu bibliotekach taki zabieg jest stosowany. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, gdy kurs jest obligatoryjny i znajduje się na platformie e-learningowej. Zdarza się jednak, że obok kont uczelnianych można stworzyć konto gościa. Takie rozwiązanie wydaje się bardzo korzystne, gdyż z biblioteki, a tym samym z kursu, mogą korzystać również osoby niezwiązane z konkretną szkołą wyższą.

Analizując ofertę kursów e-learningowych polskich uczelni akademickich zauważyć można, że jeśli chodzi o elementy sprawdzająco-oceniające dominuje jedno rozwiązanie: test na zaliczenie. Użytkownicy mają okazję zapoznać się z treściami, zazwyczaj uzupełnionymi o bogaty materiał graficzny – czy to w postaci grafiki, prezentacji multimedialnych czy filmików, następnie rozwiązują test. Jest to zazwyczaj związane z wymogiem zaliczenia kursu przez studentów. Zaliczenie testu końcowego w kursie jest wówczas podstawą do zaliczenia przysposobienia bibliotecznego, bądź innego obowiązkowego przedmiotu z zakresu edukacji użytkowników informacji. Niektóre biblioteki pozwalają korzystać ze swoich zasobów dopiero po zrealizowaniu kursu z przysposobienia bibliotecznego (np. biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego czy Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej). W przypadkach kursów nieobowiązkowych z zaliczeniem testów mogą się wiązać różne bonusy. Może to być np. zwiększenie limitu wypożyczeń, jak jest np. w Bibliotece Politechniki Śląskiej. Ta sama biblioteka „w nagrodę” za ukończenie kursu „Przewodnik po zasobach elektronicznych” daje studentom dostęp do większości baz przez nią oferowanych z komputerów domowych.

Są też kursy, których ukończenie wiąże się z wykonaniem określonego zadania. Tak jest np. w przypadku kursu „Informacja naukowa i bibliograficzna dla doktorantów”, realizowanego w Bibliotece Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu, a w Bibliotece Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego na zakończenie kursu „Naukowa informacja medyczna – wybrane zagadnienia” należy rozwiązać test i przygotować pracę zaliczeniową.

O ile przygotowanie testu końcowego w kursach bibliotecznych jest powszechną praktyką, to stosowanie innych narzędzi oceny, a zwłaszcza samooceny, nie jest już tak częste. Podczas badania nie było możliwości uczestniczenia w każdym kursie, ale przeanalizowano te otwarte dla wszystkich. Dodatkowe informacje uzyskano z opisów dostępnych na witrynach bibliotecznych lub platformach e-learningowych uczelni. Na tej podstawie można stwierdzić, że zadania do samodzielnego rozwiązywania testy, są

raczej rzadkością. Zdarzają się jednak takie przypadki. Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku udostępniła kurs, który kończy się testem do samodzielnego rozwiązania. Nie wiąże się on z zaliczeniem przedmiotu – ma po prostu umożliwić użytkownikom samoocenę. Jest to dodatkowy materiał, gdyż biblioteka wróciła do szkoleń tradycyjnych. Podobnie przygotowano kurs w Bibliotece Uniwersytetu Rzeszowskiego. Także w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu w trakcie realizowania kursu jego uczestnicy mają okazję sprawdzać swoją wiedzę i umiejętności. Po każdej lekcji można skorzystać z części „Zadanie – powtórka materiału” – jest to test, który można wielokrotnie powtórzyć w zależności od uzyskanych rezultatów. Ciekawe rozwiązanie zaproponowała Biblioteka Politechniki Warszawskiej. Kurs „Pierwsze kroki w bibliotece” składa się z siedmiu lekcji, które rozpoczynają się od pytań do użytkownika. Jeśli nie potrafi na nie odpowiedzieć, powinien przejść do filmów instruktażowych, w których znajdzie odpowiedź. Jest to również rodzaj samooceny.

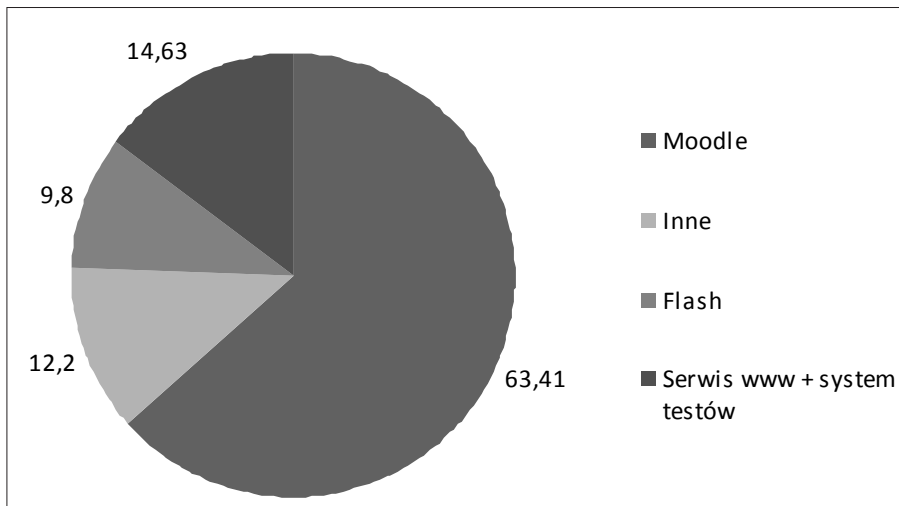
Przyglądając się formom kursów e-learningowych proponowanych przez biblioteki akademickie, trzeba zwrócić uwagę na to, czy są one realizowane tylko online, czy też są elementem tzw. *blended learning*, czyli uczenia mieszanego. W zdecydowanej większości przypadków kursy są realizowane tylko przez Internet. W kilku bibliotekach są elementem szkolenia mieszanego. Tak jest np. w Bibliotece Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Całe szkolenie składa się z trzech części, przy czym pierwsza – to tradycyjne zajęcia, druga – zapoznanie się z materiałami online, a trzecia to test zaliczeniowy. Podobnie w ramach kursu „Informacja naukowa i bibliograficzna dla doktorantów” prowadzonego przez Bibliotekę Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu część zajęć odbywa się w tradycyjny sposób. W Bibliotece Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu na kurs „Elektroniczne źródła informacji naukowej” składają się: kurs e-learningowy oraz dwa dwugodzinne spotkania w laboratoriach. Kursy typu *blended learning* są uznawane za najbardziej efektywne<sup>3</sup>, cieszy więc fakt, że część bibliotek ma takie propozycje w swojej ofercie.

## WYKORZYSTYWANE NARZĘDZIA

Już kilka razy wspomniano, że wiele bibliotek do prowadzenia swoich kursów wykorzystuje platformy e-learningowe. Zdecydowanie najczęściej wykorzystywaną jest Moodle. Spośród 41 bibliotek oferujących

<sup>3</sup> Wskazują na to m.in. wyniki badań przeprowadzonych w 2003 r. przez Thomson & NET (Papińska-Kacperek, 2008, s. 380). Także wyniki badań przeprowadzonych w polskich publicznych bibliotekach akademickich w 2009 r. przez Hannę Długołęcką wskazują, że *blended learning* jest uznawane za efektywniejszą formę kształcenia niż e-learning (Długołęcka, 2009, s. 268).

kurs aż 26 wykorzystuje to oprogramowanie, co stanowi 63,41%. Wynika to z pewnością z faktu, że jest ono najpopularniejsze w polskich uczelniach. Oczywistym zabiegiem jest wykorzystanie przez bibliotekę takiej platformy do zdalnego nauczania, jak ta, z której korzysta uczelnia. Warto jednak zaznaczyć, że zdarzają się sytuacje, że biblioteka korzysta z innych narzędzi niż wykorzystywane w macierzystej uczelni, bądź w ogóle nie prowadzi kursów online. Biblioteki przygotowują swoje kursy także na innych platformach, bądź wydzielają specjalne serwisy wykorzystując system testów, albo korzystają z prezentacji sporządzonych w technologii flash.



Rys. 3. Narzędzia wykorzystywane przez biblioteki akademickie do przygotowania kursów e-learningowych. Oprac. własne.

## INFORMACJA O KURSACH

Kolejną kwestią braną pod uwagę w czasie badania był sposób informowania o kursach e-learningowych. Zdecydowana większość bibliotek informuje o możliwości bądź konieczności uczestnictwa w kursie zamieszczała na swojej witrynie internetowej. Zdarzały się jednak przypadki (4), że takiej informacji nie było. Dotyczyło to zawsze sytuacji, kiedy kurs dostępny był na platformie e-learningowej i był zamknięty, tzn. mogli z niego korzystać tylko studenci konkretnej uczelni. Niewykluczone jednak, że tego typu informacje ukazują się na początku roku akademickiego, kiedy zaczynają się szkolenia.

Jeśli chodzi o informację o kursie podawaną na witrynie biblioteki, to stosowano dwa rozwiązania. Albo umieszczana jest ona na stronie głównej

i często towarzyszy jej graficzne wyróżnienie, albo odnaleźć ją trzeba w działach takich jak: „usługi”, „dydaktyka”, „dla studenta”. Pierwszy przypadek dotyczy zazwyczaj kursów otwartych, drugi – zamkniętych, chociaż nie ma tu reguły. Jeśli biblioteka wykorzystuje platformę e-learningową, to informacja o kursach przez nią prowadzonych jest również dostępna bezpośrednio na niej.

## TEMATYKA KURSÓW

Ważnym elementem badania było również określenie, jakiego typu treści są prezentowane przez biblioteki w ramach kursów online.

Wśród kursów oferowanych przez biblioteki akademickie, we wszystkich przypadkach pojawiają się te z zakresu przysposobienia bibliotecznego. Funkcjonują pod różnymi nazwami, np. szkolenie biblioteczne online, przysposobienie biblioteczne, przewodnik, pierwsze kroki po bibliotece. W ramach takich kursów udostępniane są materiały szkoleniowe, które zawierają informacje na temat biblioteki i jej funkcjonowania. Użytkownicy dowiadują się dzięki nim, jakiego typu zbiory biblioteka posiada i jakie usługi oferuje. Informacje takie bywają uzupełniane o plan, bądź wirtualny przewodnik umożliwiający zapoznanie się z lokalizacją poszczególnych agend biblioteki. W szkoleniach podawane są także informacje na temat tego, jak wygląda procedura zapisu do biblioteki, na jakich zasadach można wypożyczać publikacje.

Z kursów e-learningowych z zakresu przysposobienia bibliotecznego studenci dowiadują się o zasobach informacyjnych biblioteki – zwłaszcza o katalogach. Szczególnie rozbudowane są instrukcje wyszukiwania publikacji w katalogach online. Są uzupełniane o bogaty materiał ilustracyjny – w postaci zrzutów ekranu, bądź prezentacji multimedialnych czy filmów. W kursach uwzględnia się też instrukcje wyszukiwania publikacji w katalogu kartkowym.

Wiele bibliotek informuje również o elektronicznych zasobach informacji dostępnych dla jej użytkowników. Przede wszystkim są to bazy danych – komercyjne i niekomercyjne – oraz serwisy czasopism i książek elektronicznych. W kursach zwraca się uwagę na to, gdzie i jakiej informacji można szukać.

Jeśli chodzi o tematykę kursów e-learningowych proponowanych przez biblioteki akademickie, to obok tych z zakresu przysposobienia bibliotecznego stosunkowo często pojawiają się szkolenia z wyszukiwania informacji. Zdarzają się przypadki, gdzie informacja na temat elektronicznych zasobów i możliwości ich wykorzystania jest bardzo dokładna – tu wyróżnia się zwłaszcza grupa bibliotek medycznych, które dołączają kursy z podstaw informacji medycznej.

## KURSY Z ZAKRESU *INFORMATION LITERACY* W POLSKICH BIBLIOTEKACH AKADEMICKICH

Analizując zawartość materiałów dydaktycznych dostarczanych w ramach kursów otwartych oraz opisy kursów zamkniętych spróbowano znaleźć takie, które wychodzą poza tradycyjne przysposobienie biblioteczne obejmując inne problemy związane z alfabetyzacją informacyjną (*information literacy*). Kursy online wspomagające kształtowanie kompetencji informacyjnych użytkowników są obecne w wielu bibliotekach akademickich na świecie. Takie rozwiązania, jak norweski VIKO (<http://www.ntnu.no/viko>), czy kursy przygotowane przez Bibliothek der Universität Konstanz (<http://www.ub.uni-konstanz.de/serviceangebote/teaching-library.html>) uzupełniają tradycyjną ofertę i bardzo często są dostępne dla wszystkich niezależnie od tego, czy taki kurs jest w danej uczelni, czy wydziale obowiązkowy, czy nie (Kurkowska, 2009).

Jeżeli przyjmiemy, że *information literacy* odnosi się do umiejętności wyszukiwania, selekcjonowania, oceny i właściwego (zgodnego z prawem i zasadami etyki) wykorzystywania informacji, to kursów obejmujących wszystkie te zagadnienia prawie nie ma. Wyjątkiem jest tu Biblioteka Politechniki Gdańskiej, która obok zajęć „Kompetencje informacyjne”, w ramach których realizuje dwa kursy: „Przysposobienie biblioteczne” i „Podstawy normalizacji” (niestety, bez części sprawdzającej), proponuje kurs: „Kompetencje informacyjne II-go stopnia”, w którym przedstawiono wszystkie podstawowe zagadnienia związane z *information literacy*. Niestety, część ta również nie posiada elementów sprawdzających.

Jednocześnie trzeba zauważyć, że są biblioteki, które realizują niektóre elementy *information literacy*. Do nich należy zaliczyć te, które wspomagają kształtowanie umiejętności wyszukiwania informacji – nie tylko w oparciu o katalogi, ale własne zasoby informacyjne, zasoby Internetu oraz komercyjne i niekomercyjne bazy danych. Kilka bibliotek (np. UMK, AGH, Politechnik Warszawskiej, Śląskiej, Koszalińskiej, Gdańskiej) ponadto poleca swoim użytkownikom kurs przygotowany przez Centrum e-learningu AGH i Bibliotekę Uniwersytecką w Toruniu „Otwarta nauka”, dzięki któremu można dowiedzieć się o otwartych zasobach naukowych (Open Access).

Innym elementem, który można wiązać z *information literacy*, a bywa obecny w kursach online proponowanych przez polskie biblioteki akademickie, jest kształtowanie właściwych postaw odnośnie poszanowania własności intelektualnej – w tym odpowiednich nawyków cytowania prac. Niektóre z przebadanych bibliotek zamieszczają informacje o zasadach cytowania prac, tworzenia bibliografii załącznikowej oraz tworzenia przypisów (np. Politechnika Krakowska, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Materiały te jednak dotyczą raczej technicznego aspektu

problemu – biblioteki rzadko pogłębiają kwestię plagiatu i konieczności zgodnego z prawem postępowania z informacją. Elementy prawa do ochrony własności intelektualnej przedstawia np. kurs realizowany w Bibliotece Uniwersytetu Medycznego w Lublinie „Podstawy informacji naukowej i ochrona własności intelektualnej”. Przykładem kursu skoncentrowanego na prawie autorskim jest „Prawo autorskie dla studentów” w Bibliotece Politechniki Łódzkiej – szkolenie to nie jest dostępne dla gości, więc trudno było stwierdzić, czy zawiera także elementy kontrolne/oceniające. Niektóre biblioteki (UMK, Politechnika Warszawska) do swojej oferty dydaktycznej online dołączają dostęp do kursu „Prawo autorskie dla bibliotekarzy”, z którego może korzystać każdy (niekoniecznie bibliotekarz), i który zawiera wiele ciekawych informacji dotyczących postępowania zgodnego z prawem autorskim. W bibliotekach przygotowywane są też specjalne kursy dotyczące wykorzystania narzędzi takich, jak RefWorks, Zotero, EndNote.

Treści, które najrzadziej znajdziemy w ofercie kursów online bibliotek akademickich, to zagadnienia związane z formułowaniem potrzeby informacyjnej, strategią wyszukiwawczą i oceną informacji – jedną z kluczowych dzisiaj umiejętności.

W sumie 15 bibliotek spośród 41, które oferują kursy e-learningowe, proponuje coś więcej niż tylko przysposobienie biblioteczne (jest to 36,6%). Poruszane są zagadnienia takie, jak: wyszukiwanie informacji – zwłaszcza specjalistycznej, narzędzia do zarządzania literaturą, ochrona praw własności intelektualnej, otwarte zasoby naukowe. Biblioteki, które oferują większą liczbę kursów, to głównie biblioteki uczelni technicznych (53,33%) oraz medycznych (26,66%). Trzeba tu jednak zaznaczyć, że część propozycji trudno nazwać kursem. Nie posiadają elementów sprawdzających, są jednak przygotowane jako zamknięta całość wyodrębniona ze strony WWW biblioteki. Część propozycji to z kolei przekierowania do gotowych propozycji: „Otwarta nauka” i „Prawo autorskie dla bibliotekarzy”.

Jeszcze jednym elementem brany pod uwagę w trakcie badania była obecność kursów w językach obcych. Istnienie chociaż krótkiego instruktażu online na temat tego, jak korzystać z biblioteki, z pewnością byłoby ułatwieniem dla osób z zagranicy studiujących w Polsce. Coraz więcej jest bibliotek, które przygotowują propozycje w języku obcym, chociaż ich liczba nie jest imponująca. W 2011 r., gdy przeprowadzono podobne badanie dotyczące bibliotek publicznych szkół akademickich (Kurkowska, 2011), były tylko dwie biblioteki, które przygotowały specjalne materiały instruktażowe, czy kursy w języku angielskim. W 2013 r. sytuacja nieco się zmieniła. Na 41 bibliotek akademickich oferujących kursy e-learningowe 8 proponuje kursy w języku angielskim (19,5%).

## PODSUMOWANIE

Analiza oferty przedstawionej na witrynach bibliotek jest traktowana jako pierwszy etap badań, które powinny być kontynuowane z użyciem innych metod. Niemniej wyniki w ten sposób uzyskane pozwalają wyciągnąć ciekawe wnioski.

Coraz większa liczba bibliotek akademickich elementy szkoleń przenosi do Internetu. Najczęściej oferowane są kursy z zakresu przysposobienia bibliotecznego, które mają najbardziej ogólny charakter. Kursy obejmujące inne elementy edukacji informacyjnej są zdecydowanie rzadziej przygotowywane. Obecne są zwłaszcza w bibliotekach uczelni profilowanych, być może dlatego, że łatwiej jest im stworzyć ofertę dla potencjalnego odbiorcy. W przypadku użytkowników bibliotek uniwersyteckich, potrzeby czytelników – w zależności od studiowanego kierunku – znacznie się różnią. Niemniej pewne podstawowe kwestie związane z wykorzystywaniem informacji są uniwersalne i propozycje kursów na nich bazujących mogłyby być bardzo użyteczne.

Jeśli chodzi o sposób przygotowania oferty kursów e-learningowych, to najczęściej wykorzystuje się funkcjonującą w uczelni platformę do nauczania zdalnego – zwłaszcza Moodle. Dziwi natomiast fakt, że wiele kursów w tak małym stopniu wykorzystuje możliwości tej platformy. Moodle ułatwia tworzenie testów do samooceny, tak pomocnych uczącym się, jednak wcale nie są one normą. Czemu tak się dzieje? Być może bibliotekarzom odpowiedzialnym za przygotowywanie oferty e-learningowej brakuje wiedzy z zakresu właściwych metod tworzenia kursów. Dostęp do narzędzia, nawet najlepszego, to nie wszystko. Oczywiście już dziś jest wiele przykładów bardzo ciekawych i dobrze przygotowanych kursów. Niemniej problem przygotowania bibliotekarzy do tworzenia oferty dydaktycznej online z pewnością warto zbadać.

Analizując ofertę e-learningową zauważyć można, że często jest ona dostępna tylko dla społeczności danej uczelni. O ile zamknięte kursy z wyszukiwania informacji, odwołujące się do zasobów konkretnej biblioteki, często licencjonowanych, nie dziwią, to niedostępne dla osób spoza uczelni szkolenie biblioteczne już trochę tak. Może warto się zastanowić nad wprowadzaniem ogólnodostępnych kursów tego typu. Jeżeli z jakichś względów niektóre spośród nich muszą być zamknięte, to można też przygotować wersję otwartą. Z pewnością wymaga to większych nakładów pracy, ale jest możliwe, o czym świadczą inicjatywy niektórych bibliotek.

Kurs online jako forma edukacji użytkowników ma wiele plusów, chociaż nie zawsze jest w stanie zastąpić tradycyjne zajęcia z elementami ćwiczeń. Mogą one z pewnością stanowić ważny element całej oferty dydaktycznej bibliotek akademickich, która wzbogacona zajęciami tradycyjnymi może przynieść bardzo dobre efekty.

## BIBLIOGRAFIA

- Breivik, Patricia S.; Gee, Gordon E. (1989) *Information literacy: revolution in the library*. New York: American Council on Education, Macmillan, London: Collier Macmillan.
- Dąbrowski, Marcin (2004). Standardy tworzenia i prowadzenia zajęć online. *e-mentor*, nr 4 (6), s. 13-18.
- Długołęcka, Hanna (2009). Przystosowanie biblioteczne: od tradycyjnych metod nauczania po e-learning. *Przegląd Biblioteczny*, nr 3, s. 359-369.
- Dziak, Joanna; Rozkosz, Ewa; Karciarz, Magdalena; Wiorogórska, Zuza (2013). Edukacja informacyjna w polskich bibliotekach akademickich – raport z badań. *Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*, nr 1, s. 26-40.
- Hyla, Marek (2009). *Przewodnik po e-learningu*. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Jędralska, Monika (2009). Do biblioteki przez sieć, z biblioteki do sieci – „E-szkolenie biblioteczne” w Wyższej Szkole Humanitas. *Biuletyn EBIB* [online], nr 4 (104); [dostęp: 16.12.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.pl/2009/104/a.php?jedralska>>.
- Kurkowska, Ewa Jadwiga (2009). Alfabetyzacja informacyjna w formie e-learningu w wybranych europejskich bibliotekach akademickich. *Biuletyn EBIB* [online], nr 4 (104); [dostęp: 16.12.2013]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2009/104/a.php?kurkowska>>.
- Kurkowska, Ewa Jadwiga (2011). E-learning w działalności dydaktycznej bibliotek polskich publicznych uczelni akademickich i medycznych W: *Biblioteka w przestrzeni edukacyjnej. Funkcje i wyzwania w XXI wieku, Kraków, 16-17 maja 2011 r.* [online]. Kraków 2011; [dostęp: 17.12.2013]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.up.krakow.pl/biblio/konferencja/pdf/Kurkowska\\_E.-E-learning\\_w\\_dzialalnosci\\_dydaktycznej\\_bibliotek.pdf](http://www.up.krakow.pl/biblio/konferencja/pdf/Kurkowska_E.-E-learning_w_dzialalnosci_dydaktycznej_bibliotek.pdf)>.
- Kurkowska, Ewa Jadwiga (2012). Platformy e-learningowe w działalności dydaktycznej bibliotek publicznych uczelni akademickich. *e-mentor*, nr 4 (46), s. 64-68.
- Łapacz, Teresa. (1986). Rozwój koncepcji kształcenia użytkowników informacji naukowej w szkołach podstawowych, średnich i wyższych w Polsce 1925-1985. *Roczniki Biblioteczne*, R. 30, z. 1-2, s. 179-189.
- Moczałło, Rafał (2008). Kurs online z przystosowania bibliotecznego – studium przypadku. *e-mentor*, nr 2 (24), s. 43-46
- Papińska-Kacperek, Joanna, red. (2008). *Spółczesność informacyjna*. Warszawa: PWN.
- Penkowska, Grażyna (2010). *Meandry e-learningu*. Warszawa: Difin.
- Plebańska, Marlena (2011). *E-learning. Tajniki edukacji na odległość*. Warszawa: C. H. Beck.
- Przybyła, Wiesław; Matalowska, Magdalena (2012). *Poradnik dla projektujących kursy e-learningowe* [online]. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej; [dostęp: 19.12.2013]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.koweziu.edu.pl/download.php?plik=Poradnik\\_kno.pdf](http://www.koweziu.edu.pl/download.php?plik=Poradnik_kno.pdf)>.
- Perspektywy.pl (2013). *Ranking uczelni akademickich 2013* [online]. Perspektywy.pl; [dostęp: 08.12.2013]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com\\_content&view=article&id=724:uczelnie-akademickie&catid=87&Itemid=231](http://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=724:uczelnie-akademickie&catid=87&Itemid=231)>.
- Salony, Mary F. (1995). The History of Bibliographic instruction: Changing Trends from Books to the Electronic World. *The Reference Librarian*, vol. 24, iss. 51/52, pp. 31-51.
- Zajac, Maria (2004). Dydaktyczne aspekty tworzenia kursów online. *e-mentor*, nr 4 (6), s. 10-12.

Artykuł wpłynął do Redakcji 27 maja 2014 r.

EWA JADWIGA KURKOWSKA  
Institute of Information and Book Studies  
Nicolaus Copernicus University in Torun  
e-mail: luka@umk.pl

## ONLINE COURSES IN POLISH ACADEMIC LIBRARIES

KEYWORDS: E-learning courses. Online courses. Academic libraries. E-learning

ABSTRACT: **Objective** – The author discusses the degree of involvement of Polish academic libraries in education reflected in the e-learning courses they conduct. **Research method** – The article is based on the results of the analysis of the educational offer provided by the libraries in question on their websites. **Results and conclusions** – E-learning courses have become one of educational tools often used by libraries, yet many of them are fairly restricted and offer limited methods of learners' self-evaluation. They usually cover the library basic instruction and teach other information skills to a very limited extent. E-learning courses offered by libraries, although used more and more frequently, still need to be developed and refined.